

6–9-SINFLARDA “TARBIYA” DARSLARINI INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH

Polvanov Aziz Rajabboevich

Osiyo xalqaro universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablarining 6–9-sinflarida “Tarbiya” fanini o‘qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda interfaol metodlar, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, klaster, aqliy hujum, keys-stadi hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tarbiyaviy jarayondagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, innovatsion metodlar orqali o‘quvchilarda ijtimoiy faollik, ma’naviy-axloqiy kompetensiyalar, tanqidiy va ijodiy fikrlashni shakllantirish imkoniyatlari ko‘rsatib beriladi. Maqolada o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, dars jarayonini loyihalash hamda baholash mexanizmlariga alohida e’tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari “Tarbiya” darslarini samarali va zamonaviy tashkil etishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: tarbiya fani, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, keys-stadi, kompetensiyaviy yondashuv, ma’naviy-axloqiy tarbiya, ijtimoiy faollik, tanqidiy fikrlash, jamoaviy faoliyat, mas’uliyat, ijtimoiy xulq-atvor, ta’lim samaradorligi.

Abstract: This article discusses the use of innovative pedagogical technologies in teaching the subject "Education" in grades 6-9 of secondary schools. The study analyzes the role of interactive methods, problem-based learning, project-based learning, cluster, brainstorming, case studies, and information and communication technologies in the educational process. It also shows the possibilities of forming social activity, spiritual and moral competencies, critical and creative thinking in students through innovative methods. The article pays special attention to the methodological preparation of the teacher, the design of the lesson process, and assessment mechanisms. The results of the study are of practical importance in the effective and modern organization of "Education" lessons.

Keywords: education, innovative pedagogical technologies, interactive methods, case studies, competency-based approach, spiritual and moral education, social activity, critical thinking, teamwork, responsibility, social behavior, educational effectiveness.

KIRISH

Bugungi kunda umumta'lim maktablarida, xususan, 6–9-sinflarda “Tarbiya” fanini o'qitishda zamonaviy innovatsion pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Jamiyatning tezkor rivojlanishi, ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi hamda yosh avloddan ongli, mustaqil va mas'uliyatli shaxs bo'lib shakllanishi talab etilayotgani ta'lim jarayoniga yangi yondashuvlarni tatbiq etishni taqozo etmoqda.

“Tarbiya” darslarining asosiy maqsadi o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish, ijtimoiy faollikni rivojlantirish hamda hayotiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat. Mazkur vazifalarni samarali amalga oshirishda an'anaviy, faqat ma'ruza va tushuntirishga asoslangan dars shakllari yetarli natija bermaydi. Aksariyat hollarda bunday darslarda o'quvchi passiv tinglovchi sifatida qolib, tarbiyaviy mazmun chuqur anglanmaydi.

Shu bois “Tarbiya” fanini o'qitishda o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan, faol va interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar, jumladan, keys-stadi metodi o'quvchilarni real hayotiy vaziyatlar asosida fikrlashga, muammolarni tahlil qilishga va ijtimoiy xulq-atvorni ongli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi.

Keys-stadi texnologiyasi o'quvchilarga ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy va tarbiyaviy muammolarni modellashtirilgan yoki real vaziyatlar orqali o'rganish imkonini beradi. Ushbu metod yordamida o'quvchilar oilada, maktabda, jamiyatda uchraydigan muammoli holatlarni muhokama qiladi, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlaydi hamda ijtimoiy jihatdan maqbul yechimlarni ishlab chiqadi. Natijada o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, muloqotga kirishish va mas'uliyatli qaror qabul qilish kompetensiyalari rivojlanadi[1].

Innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan “Tarbiya” darslari o'quvchilarning bilimlarini yaxlit o'zlashtirishiga, ularning shaxsiy tajribasi bilan bog'lashiga hamda tarbiyaviy mazmunni ongli ravishda qabul qilishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, keys-stadi metodidan foydalanish o'quvchilarni kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy vaziyatlarga tayyorlash, hayotiy muammolarni hal etishga o'rgatish nuqtayi nazaridan muhim pedagogik ahamiyatga ega.

METOD VA METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda 6–9-sinflarda “Tarbiya” darslarini innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish jarayoni ilmiy-metodik jihatdan o'rganildi. Tadqiqot metodologiyasi zamonaviy pedagogika fanining kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlariga tayangan holda ishlab

chiqildi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivoji, ijtimoiy faolligi va mustaqil fikrlash kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanildi: pedagogik kuzatuv, tahlil va sintez, taqqoslash, umumlashtirish, modellashtirish hamda pedagogik tajriba-sinov metodlari. Shuningdek, "Tarbiya" darslarida qo'llaniladigan innovatsion metodlarning samaradorligini aniqlash maqsadida keys-stadi, interfaol muhokama, guruhli ishlash, rolli o'yinlar va refleksiya mashg'ulotlari asosida tashkil etilgan dars jarayonlari tahlil qilindi.

Empirik tadqiqot bosqichida umumta'lim maktablarining 6–9-sinflarida olib borilgan dars mashg'ulotlari kuzatildi hamda keys-stadi metodiga asoslangan amaliy vaziyatlar o'quvchilarning ijtimoiy xulq-atvori va mas'uliyat darajasiga ta'siri nuqtayi nazaridan o'rganildi. Tadqiqotda o'quvchilarning faol ishtiroki, muammoli vaziyatlarga munosabati va qaror qabul qilish jarayoni sifat jihatdan tahlil qilindi. Olingan natijalar an'anaviy dars shakllari bilan taqqoslanib, innovatsion pedagogik texnologiyalarning afzalliklari aniqlashtirildi.

Metodologik jihatdan tadqiqotda tizimli yondashuv asosida "Tarbiya" fanining mazmuni, dars jarayonini loyihalash va baholash mexanizmlari o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalarini ishonchli va asosli qilish maqsadida davlat ta'lim standartlari, namunaviy o'quv dasturlari hamda pedagogika sohasidagi ilmiy manbalar tahlil qilindi. Ushbu metod va metodologiyalar majmuasi "Tarbiya" darslarini innovatsion asosda tashkil etishning samarali modelini ishlab chiqishga xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Keys-stadi metodiga berilgan zamonaviy ta'riflardan biri uni mustaqil **tadqiqot strategiyasi** sifatida talqin etilishidir. Keys-stadi bir yoki bir nechta aniq vaziyatlarni chuqur o'rganishga asoslanib, turli manbalardan olingan dalillarni tahlil qilish, mavjud nazariy yondashuvlarni amaliy holatlar bilan bog'lash imkonini beradi. Ushbu metod statistik tadqiqotlardan farqli ravishda hodisani tabiiy sharoitda, uning sabab-oqibat bog'liqligi bilan o'rganishga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi.

Ta'lim jarayonida keys-stadi metodidan foydalanish o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlar asosida fikrlashini, muammoli holatlarni anglashini va ijtimoiy jihatdan to'g'ri xulosa chiqarishini ta'minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, keys-stadi texnologiyasi o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning shaxsiy, axloqiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Lamnekning fikricha, keys-stadi tadqiqotli yondashuv bo'lib, aniq ma'lumotlar olish texnikalari bilan metodologik paradigmalar oralig'ida joylashgan.

Bugungi kunda “Tarbiya” fanini o‘qitishda keys-stadi metodidan foydalanish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur fan mazmunining hayotiyligi va amaliy yo‘naltirilganligi ushbu metodni qo‘llash uchun qulay shart-sharoit yaratadi[2].

“TARBIYA” DARSLARIDA KEYS-STADI TOPSHIRIQLARINING TURLARI

6–9-sinflarda “Tarbiya” fanida qo‘llaniladigan keys-stadi topshiriqlari quyidagi turlarga bo‘linadi:

1. Amaliy keyslar

O‘quvchilarning kundalik hayotida uchraydigan axloqiy, ijtimoiy va tarbiyaviy vaziyatlarga asoslanadi. Ushbu keyslar orqali o‘quvchilar muammoni tahlil qiladi, muqobil yechimlarni taqqoslaydi va eng maqbul qarorni tanlaydi.

2. O‘rgatuvchi (ta’limiy) keyslar

Tarbiyaviy mavzular bo‘yicha modellashtirilgan o‘quv vaziyatlarini o‘z ichiga oladi. Bunda muammo bir necha kichik masalalarga ajratilib, o‘quvchilar tomonidan bosqichma-bosqich hal etiladi.

3. Tadqiqotga yo‘naltirilgan keyslar

O‘quvchilarda mustaqil izlanish, tahlil va umumlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur keyslar ma’lumotlarning to‘liq bo‘lmagan holatida berilib, o‘quvchilarni mantiqiy xulosa chiqarishga undaydi.

AMALIY KEYS NAMUNASI

Mavzu: Mas’uliyat va ijtimoiy xulq-atvor

Keysning asosiy maqsadi:

6–9-sinf o‘quvchilarida mas’uliyat, jamoaga hurmat va ijtimoiy xulq-atvor madaniyatini shakllantirish, hayotiy vaziyatlar orqali to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

O‘quv faoliyatidan kutiladigan natijalar:

- o‘quvchilarda mas’uliyat tushunchasi haqida bilim hosil qilish;
- ijtimoiy vaziyatlarda to‘g‘ri xulosa chiqarish ko‘nikmasini shakllantirish;
- muloqot va hamkorlik madaniyatini rivojlantirish;
- tanqidiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish.

O‘quvchi bilishi kerak:

- jamoadagi xulq-atvor qoidalari;
- mas’uliyatli va mas’uliyatsiz xatti-harakatlarning oqibatlari;
- ijtimoiy muammolarni hal etish usullari.

O‘quvchi amalga oshirishi kerak:

- vaziyat mazmunini mustaqil o‘rganish;

- muammoning mohiyatini aniqlash;
- muqobil yechimlarni taklif etish;
- tanqidiy tahlil asosida xulosa chiqarish;
- o'z nuqtai nazarini asoslab berish.

O'quvchi ega bo'lishi kerak:

- kommunikativ ko'nikmalarga;
- jamoada ishlash malakasiga;
- muammoli vaziyatlarni tahlil qilish kompetensiyasiga;
- taqdimot va fikr bildirish ko'nikmalariga.

Keys obyekti: umumta'lim maktabining 7-sinf o'quvchilari.

Keys vaziyati:

Sinfda umumiy topshiriq berildi. Ayrim o'quvchilar topshiriqni bajardi, boshqalari esa mas'uliyatsizlik qilib, jamoa ishiga befarq bo'ldi. Natijada sinf umumiy bahodan past natija oldi.

Keys savollari:

1. Ushbu vaziyatda muammo nimada?
2. Mas'uliyatsizlikning jamoaga ta'siri qanday?
3. Ushbu holatni bartaraf etish uchun qanday choralar ko'rish mumkin?

Mazkur keys vaziyati umumta'lim maktablarida, xususan 7-sinf o'quvchilari orasida uchraydigan muhim ijtimoiy-pedagogik muammoni — jamoaviy faoliyatda shaxsiy mas'uliyatning yetarli darajada shakllanmaganligini aks ettiradi. Umumiy topshiriqni ayrim o'quvchilarning mas'uliyat bilan bajarishi, boshqalarning esa loqayd munosabatda bo'lishi sinf jamoasining umumiy natijasiga salbiy ta'sir ko'rsatgan[3]. Ushbu holat o'quvchilarda jamoaviy ishning mohiyati, o'zaro bog'liqlik va individual harakatlarning umumiy natijaga ta'siri yetarlicha anglanmaganini ko'rsatadi. Mas'uliyatsizlik jamoada ishonch muhitini zaiflashtiradi, adolatsizlik hissini yuzaga keltiradi va mas'uliyatli o'quvchilarning faolligini pasaytirishi mumkin. Pedagogik nuqtayi nazardan, bunday vaziyatlar o'quvchilarning ijtimoiy tajribasi va jamoada ishlash madaniyatini shakllantirish zaruratini yana bir bor tasdiqlaydi hamda "Tarbiya" fanining amaliy ahamiyatini kuchaytiradi.

Mazkur muammoni bartaraf etishda keys-stadi metodining imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu metod orqali o'quvchilar real hayotga yaqin vaziyatlarni tahlil qiladi, muqobil yechimlarni taklif etadi va ongli xulosa chiqarishga o'rganadi. Jamoaviy ishlarni baholashda individual hissani ham inobatga olish, rolli o'yinlar, guruhli muhokamalar va refleksiya mashg'ulotlaridan foydalanish o'quvchilarda mas'uliyat, hamkorlik va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Keys-stadi texnologiyasi "Tarbiya" darslarida nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlar bilan uyg'unlashtirib,

mas'uliyat tushunchasini hayotiy ehtiyoj sifatida anglashga xizmat qiladi[4]. Natijada o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijtimoiy mas'uliyat va ongli qaror qabul qilish kompetensiyalari shakllanib, ularning barkamol shaxs sifatida kamol topishiga mustahkam pedagogik zamin yaratiladi.

XULOSA

Maqolada ko'rib chiqilgan keys-stadi texnologiyasi 6–9-sinflarda “Tarbiya” darslarini innovatsion asosda tashkil etishda samarali pedagogik vosita ekanligi bilan ahamiyatlidir. Ushbu metod o'quvchilarning faolligini oshiradi, tarbiyaviy mazmunni hayotiy vaziyatlar bilan bog'laydi va shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Keys-stadi metodidan tizimli foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijtimoiy mas'uliyat va ongli qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Слостёнин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика : учеб. пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. — М. : Академия, 2013. — 608 с.
2. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студ. пед. вузов. — М. : Академия, 2010. — 272 с.
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. — М. : Высшая школа, 2006. — 207 с.
4. Yuldashev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar asoslari. — Toshkent : O'qituvchi, 2015. — 240 b.